

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG

HISTORISK NOTAT NR. 2A OM

SOKKELUND HERRED M.M.
& FRA STENALDER TIL MIDDELALDER

UDARBEJDET FOR LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG

AF
CHRISTIAN KIRKEBY
2000

LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERGS område dækker Utterslev, Nordvestkvarteret med Pipfuglekvarteret, Bispebjergkvarteret og Emdrup.

Foreningens Hjemsted er: Kvartercentret Nordvest, Dortheavej 61, 2400 København NV.

Telefon: 28 14 02 68, fax: 38 14 02 62, Giro: 1-683-5080

Internet: Se Kvartercenteret Nordvests hjemmeside: www.kvartercentret.nv.kk.dk

E-mail: Kvartercentret@faf.kk.dk

Medlemskab koster 75 kr./året for enkelt medlemmer og 100 kr./året for foreninger, institutioner og virksomheder.

Der er foreningens formål at klarlægge bydelen Bispebjergs identitet og historiske baggrund og udbrede kendskabet hertil.

Dette gøres ved udgivelser, afholdelse af foredrag, udførelse af udlån af plancheudstillinger, gennemførelse af byvandring o. lign. i de enkelte kvarterer i bydelen. Endvidere kan vi også komme ud og holde foredrag i foreninger, institutioner og virksomheder.

LOKALHISTORISK FORENING, BISPEBJERG har tillige et lokalhistorisk Arkiv, som kan ses ved henvendelse til Kvartercentrets Bibliotek, som har åbent: mandag-Torsdag kl.: 10-16, og fredag kl. 10-14.

I rækken af Historiske Notater er følgende tidligere blevet udarbejdet:

NR. 1A: HVAD ER BYDELEN BISPEBJERG? – Marts 1999.

NR. 2A: SOKKELUND HERRED & STENALDER TIL MIDDELALDER.
April 1999/ September 2000, -

NR. 3-4: ÅER, RENDER OG SØER, VANDFORSYNING OG LOSSEPLADSER, -
November 1998.

NR. 5: BISPEBJERG HOSPITAL – HOSPITALSVÆSENETS OPRINDELSE OG UDVIKLING - Februar 1999

NR. 6: GRUNDTVIGSKIRKENS OPRINDELSE – November 1998.

NR. 7: MØNTENS HISTORIE – FRA KOMMUNAL EJENDOM TIL ANDELSBOLIGFORENING -
November 1998.

NR. 8: UTTERSLEV – FRA LANDSBY TIL ÅNDEHUL I STORBYEN – Maj 1999.

NR. 9: KLOKKERGAARDEN 1939-99 EN -FSB-AFDELING OG DENS HAVEANLÆGS HISTORIE - Oktober 1999

NR. 10: FRA UTTERSLEV MARK TIL NORDVESTKVARTERET – Februar 2000.

NR. 11: BYGNINGER I DET OPRINDELIGE NORDVESTKVARTER HISTORISK REGISTRANT – Maj 2000

Sokkelund Herred m.m. & Fra Stenalder til middelalder.

Hvad er herreder?

Sokkelund Herred er et begreb mange ken-der, uden at man egentlig ved, hvad "stør-else" det er. Men det var den mindste offentlige administrative enhed, bortset fra den gejstlige kirkelige inddeling i sogne. Overbygningen var "lenene", som i 1683 blev til amter. Lenene underinddeles i herrederne, (hvor herredsfogeden stod for domstolsafgørelserne på herredstingene) og matrikelvæsnet, der var grundlaget for skatteopkrævningen. I middelalderen var det klostrene, der stod for fattig-forsørgelsen og for de syge, men efter reformationen 1536 blev det sogneræsten med herredsfogeden, der koordinerede dette med herredets landsby-oldermænd. Kongen byggede rytterskolerne i 1720'erne, Da undervisningspligten blev ind-ført i Danmark i 1807 & 14var det amterne stod for skolerne, indtil sognekommunerne overtog den opgave med oprettelsen af disse i 1842.

Landets inddeling i herreder kendes først med Kong Valdemars Sejrs jordebog (senere matrikelbog) fra 1241. Udgangspunktet har være kirkens inddeling i stifter og provstier. Grænserne var dog ikke helt sammenfaldende. Man må formode at Biskop Absalon havde orden i sine sager med hensyn til sine besiddelser, som han holdt meget af. Han ville kun være ærkebiskop i Lund, hvis han samtidig kunne beholde besiddelserne omkring Sokkelund.

Domstolsmæssigt var herredstingets appelret Landstinget i Ringsted, og sådan var det helt til 1870, hvor man fik Vestre - og Østre Landsret i henholdsvis i Viborg og København. De hed dog indtil 1920 Overlandsretter. I nyere tid havde enkelte Købstæder deres egne appelretter ved deres byretter. Landstingene var Ringsted, Maribo, Åkirkeby, Odense og Viborg.

Støvnæs Herred.

Middelalderens Herred hed Støvnæs herred og gik fra Lyngby i nord, med Gladsakse, Bal-lerup, Gentofte, Herlev, Rødovre og ned til

Hvidovre og omfattede tillige også Amager, samt fiskelejet Havn, nuv. København. Utterslev Landsby var en af områdets store byer og større end (Køben)Havn. Utterslev var fortrinsvis herredsbyen og Brønshøj var kirke-byen. Til minde om dette herred har vi vejen Støvnæs Alle langs Bispebjerg Kirkegårds vestside. Men allerede i 1254 fik Kø-benhavn stadsret af Roskildebispens og blev dermed udskildt fra herredet af den senere ærkebiskop Jacob Er-landsen. Da var byen også blevet en betydelig handelsby i ly af Absalons Borg på øen Slot-holmen.

Oprindelig tilhørte det meste af egnen kongen, som havde en kongsgård nær Havn. Men kysterne var ofte udsat for plyndringer af sø-røvere. or det meste begået af venderne, især fra Rygen. Derfor overlod Kong Valdemar den Store området til sin gode ven og førende hærfører i kampen mod venderne, biskop Absalon. Det var omkring 1160. Foruden borgen, som han anlagde ca. 1167, anlagde han en vold med palisader og voldgrav omkring byen. Med den beskyttelse voksede byen frem til en handelsby på grundlag af fiskeriet, især af sild. En "god sild" havde stor handelsværdi. Denne overdragelse blev konfirmeret af Paven med et fint brev, på en rulle af kalveskind eller pergament fra Pave Urban den 3. Skrevet på en skrivestue i Verona. Derfra ved vi at Bispebjergs 2 landsbyer Utterslev (Oterslefs) og Em-drup (Imbrethorp) hvert fald allerede har eksisteret i området. I biskoppens jordebog i 1370 (senere hen matrikelbog) var der 2 hoved.-går--de/herregårde i området, nemlig i Utterslev og i Husum, som var de 2 største landsbyer.

Under Kong Valdemar Atterdag i 1350'erne var København en by på ca. 4000 indbyggere, men dog var der kun 4-5 stenhuse udover kirkerne og borgen. De øvrige huse var lerklinet eller af træ og stråtakte. Meget af terrænet var sumpet og byen stank af gødning og affald, som byens svin rodede godt rundt i.

En by i forfald, og det hævnede sig, idet Hansestadens Lübecks trop-per stormede byen og nedbrændte den og øde-lagde murene. Dog blev byen hurtig genrejst og borgene tog mere og mere magt fra bispen, som ikke kunne yde den fornødne beskyttelse. Der-for overtog Kong Erik af Pommern (1412-39) byen, borgen og området i 1416, og han befæ-stede byerne omkring Øresund og indførte tolden. Helsingør fik købstadsrettigheder, som i dag er symboliseret af en statue af Kong Erik af Pommeren på Torvet, som populært kaldes, "at han sidder på en wc-tønde med en wc-rulle i hånden". Absalons borg blev ombygget til kon-gebolig for Kong Kristoffer af Bayern (1439-1448). Han gjorde København til landets ho-vedstad i 1443. Det gjorde også at landsbyerne i Sokkelund Herred, som det nu kom til at hedde, blev velhavende landsbyer og krongods.

Sokkelund Herred.

Fra ca. 1445 begynder Sokkelund Herred at være det gældende navn, og det hed det indtil det blev lagt sammen med Smørum og Ølstykke herreder i 1683 til Københavns Birketing. Her-redet kom også til at omfatte Søllerød med øen Hven. Her kender vi også navnet på de 8 her-redsfogeder, der var i de knap 250 år. De 4 af dem boede i Utterslev på Utterslevgård. Det er der, hvor Utterslev Kirke ligger i dag. Menig-hedshuset er fak-tisk den sidste længe af denne gård. Ganske vist nedbrændte gården et par gange, blev genopbygget og ombygget m. m., sidst i 1938, da huset blev den første kirke ved Utterslev Gadekær. Utterslevgård var som tidligere nævnt landsbyens herre-gård/hoved-gård og var oprindelig 2 sam-menbyggede gårde. I den ene del boede herredsfogeden, som fik gårdens landgilde, som var hans løn som foged. I den anden boede fine folk fra byen..

Tingstedet var beliggende på den anden side af mosen, nemlig på Tinghøj oppe ved Gladsakse, der hvor Gladsaxesenderen er placeret i dag. Galgen for herredet var placeret, der hvor Grundtvigskirken er beliggende i dag..

Grunden til de store udstrækninger af de administrative enheder som herrederne , og for den sag skyld også sognene, var at der ikke boede så mange mennesker. Det kan man se i Brønshøj Kirkebog fra 1660-83. Når man

tæller op, hvor mange der boede i Brønshøj sogn når man til, at der var indskrevet 730 personer. Fratrækker man de begravede i perioden er, der tale om en halvering, ca. 380 personer i alt.. Det giver et indbyggertal i Utterslev på ca. 100, Husum ca. 120, Brønshøj ca. 86, Vanløse ca. 40 og Emdrup ca.20. Dette siger noget om landsbyernes størrelse. Ved den første danske folketælling i 1789, hvor det var præsten, som stod for denne var der i Utterslev 48 familier med 229 personer, i Husum var der 39 familier med 202 personer, i Brønshøj var der 33 familier med 151 personer, i Vanløse var der 20 familier med 97 personer og endelig var der i Emdrup 7 familie 42 personer, hvilket totalt giver 147 familier og 721 personer. Det er næsten 5 personer pr. familie og adskillige flere end i dag. I 1801 er befolkningstallet 834 indbyggere og med samme fordeling som før ville Husum have ca.275, Utterslev ca. 230, Brønshøj ca. 185, Vanløse ca.100 og Emdrup ca. 50 indbyggere. I 1901 boede der i Brønshøj Sogn 9964 indbyggere. Heraf boede ca. 5000 i kvarteret Utterslev Mark. Derved vil der omkring landsbyerne med samme fordeling som før, men med korrektion for byudvikling, bo følgende antal beboere: i Utterslev ca. 1350, i Husum ca. 1380, i Brønshøj ca. 1430, i Vanløse ca. 525 og i Emdrup ca. 266 indbyggere.

Men afstandene var alligevel så store, at visse områder fik deres specielle Birketing, som et privilegium. I Sokkelund Herred var der følgende lokale birketing: Hollæn-derbyens Birke-ting 1521-1821 (Store Magleby på Amager), Tårnby Birketing 1521-1821, som havde sam-me Birkedommer som Hollænderbyen, og endelig Ny Hollænderbys Birketing på Frede-riksberg, som var beliggende omkring Allégade i perioden 1651-1699.

Birketingene.

Enevældskongen Christian 5 ville godt reformere retssystemet og fik derfor lavet en sam-lægning af de 3 herreder, Sokkelund, Smørum og Ølstykke, som fik et "Ting-Huus" i Ballerup. Det var ret primitiv, og man ved knap nok, hvor det lå. Navnet var **Københavns Birketing** (1683-1721). Dem der skulle i fæng-sel, blev indsat i Blåtårn på Københavns Slot.

Fra 1721 blev birketinget kongeligt, da kongen

skulle indkvarteret sin hær og etablerede rytterdistrikter i 1719. Så fra 1721 til 1819 var birketingets navn "**Københavns Amts Rytter-districts Birketing**". Der, hvor folk nu blev fængslet, var det nye Blåtårn, Friederichholms Arresthus, som lå nede ved nuværende Christians Brygge ved Langebro. Behovet for celler var nu ikke så stort, så man kunne nøjes med 9 stk., hvoraf den ene var for finere folk. I 1803 bliver Ting-Huuset i Ballerup nedlagt og flyttet ind til Fre-deriksholms Blåtårn.

I begyndelsen af 1800-tallet var befolkning vokset så meget at Københavns Amts Rytter-districts Birketing måtte deles. Det skete i 1819 med et **Københavns Amts Nordre Birk**, som bestod til 1965 og **Københavns Amts Søndre Birk**, som bestod til 1956. Dette var dog kun domstolsmæssigt, medens den administrative amtskommunale del forsat er det nuværende Københavns Amt. "Fangehullet" i Blåtårn var efterhånden sådan, at man ikke kunde være det bekendt, især op til enevældens ophør, så derfor blev Thing- og Arresthuset på Blegdamsvej opført i 1847-48, så "man" kunne blive dømt og fængslet under ordnede forhold. Indvielsen 1 1848 sket med en kantate af Adams Oehlen-schlæger og timelang tale af amtmanden Peter Jacobsen Tetens.

Det viste sig at Amager havde behov for sit eget birketing. Det blev oprettet i 1821 og blev i 1957 afløst af Tårnbys. Amager havde indtil for få år siden sin Ret beliggende på Blegdamsvej, hvorefter det blev flyttet ud på Syrefabriksvej, som blev omdøbt til Vægtergangen. Men skal man der ud med buslinie 9, skal man forsat stå af ved Syrefabriksvej, for ikke hele vejen blev omdøbt.

Det nuværende Farum, Værløse og Stenløse kommuner blev overført fra Københavns Amt til Frederiksborg Amt, medens Sørum sogn blev overført fra Frederiksborg til Københavns Amts Nordre Birk.

Bispebjerg eller rettere Brønshøj-Rødovre Sognekommune hørte til Nordre Birk, men kom med indlemmelse i Københavns kommune i 1901, til Københavns Byret og hørte under Kø-benhavns Politi. Da Søndre Birk i 1956 blev nedlagt kom der fra 1957 følgende retskredse: Ballerup, Hvidovre, Rødovre, Glostrup og Tårnby, samt fra 1966

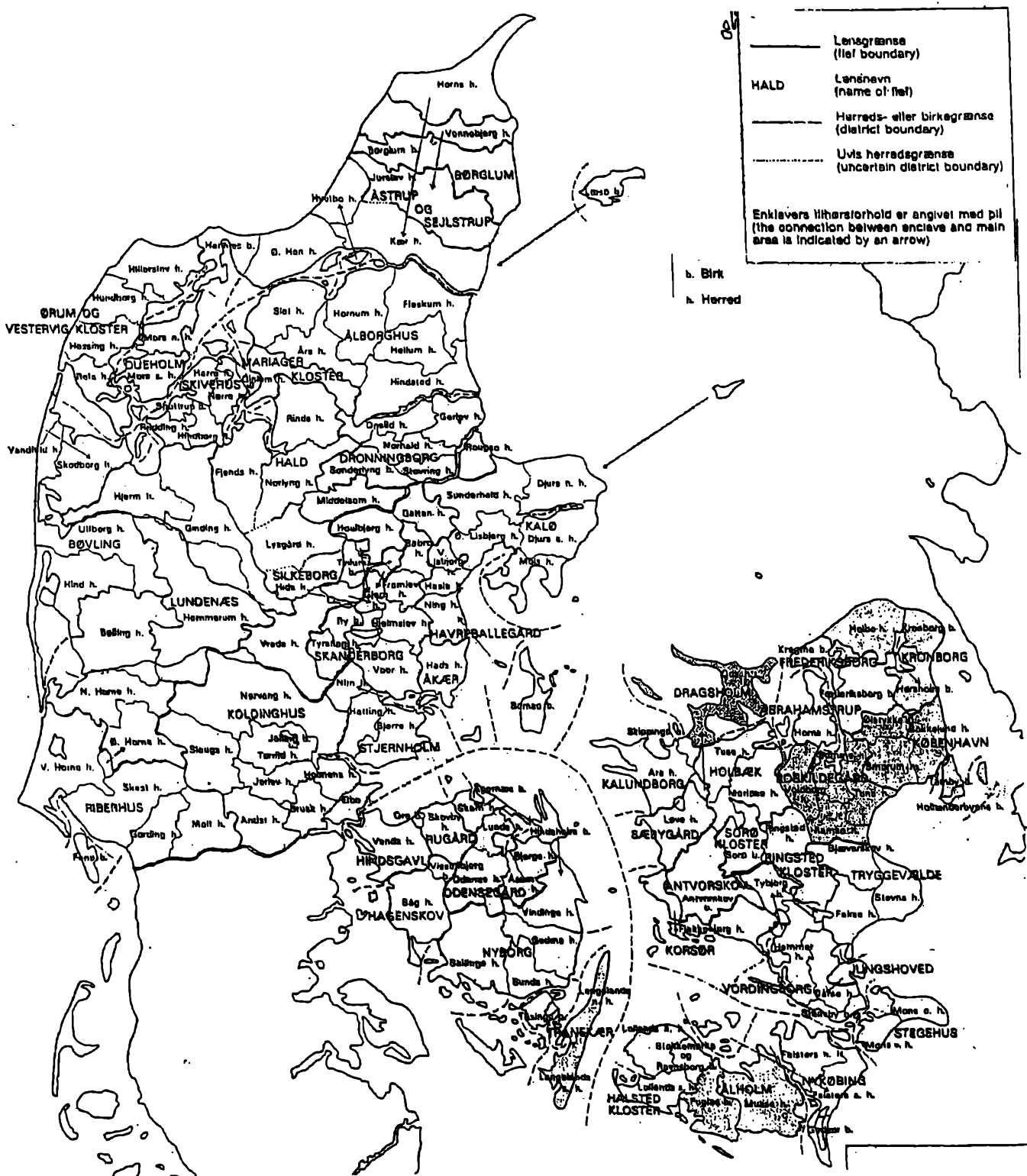
Tåstrup Retskreds og året efter Brøndbyernes retskreds. I Nordre Birketing fik Lyngby allerede i 1961 sin egen retskreds og da birketing blev opløst i 1965 opstod Gentofte og Gladsaxe retskredse. Men det er først nu inden for de sidste 10 år, at domstolene er flytte ud i deres distrikter fra Blegdamsvej og i dag er kun Ballerup Ret forsat beliggende på Blegdamsvej. Dog er Frederiksberg Ret, den gang Birkeret, blevet oprettet i 1887. Frederiksberg var da blevet selvstændig kommune i 1857 og amt i 1899.

Sokkelund Herred eksisterer forsat som begreb.

Dog ikke i området som blev indlemmet i Københavns kommune i 1901, men derimod i hele Københavns Amts område., nemlig på numrene på fikspunkterne når man skal nivellere koter, hvilket bruges ved udstykninger og vejanlægsarbejder m.m. Hvis det er en "købstad" står der "K" og nummer for her-rederne. Sokkelund Herred er nummer "1". De næste 2 ciffer er så pågældende sogn, hvorefter kommer fikspunktets nummer. Grunden til at man bevare herreds-begrebet er, at ingen af herederne har samme navn, Hvorimod mange sogne har det. Man har ikke ændret det nummersystem siden indførelsen i 1934. Så det skulle været fikset med at Sokkelund herred forsat består på den anden side af Mosen. Der er over 330.000 fikspunkter i Danmark, så det ændrer man ikke lige så hurtigt som kommu--negrænserne.

Men også ved den almindelige sagsbehandling i Kort- og Matrikelstyrelsen, som behandler alle udstykninger i Danmark, undtagen i Køben-havns Kommune, og er beliggende i bydelen på Rentemestervej 8, var herreds-betegnelsen be-nyttet indtil 1.1.1978, hvor det blev erstattet af kommunenavnet og dens nummer. Her er matrikelbetegnelsen følgende: Matrikelnummer efterfulgt af ejerlavets navn (som er en del af sognet, eksempelvis en landsby), derefter her-redsnavnet, hvorefter fulgte sognets navn. Det er ændret nu til ejerlav, sogn og kommune og evt. amt. Men i ejerlavsnummeret indgår forsat herredsnummeret. Den tidligere matrikel-beteg-nelse brugtes også i kommunernes bygge-sagsbehandling indtil landsbygelovens indfø-relse i 1960 uden for København. Landsbyg-geloven bliver i 1977 til bygge-lov, som også gælder for København. I København

Danmarks administrative inddeling 1662.

a. Len, herreder og birker. 1662

Kortet viser den administrative inddeling, der blev anvendt i matriklen 1662 (for enkelte områder dog matriklen 1664). Denne inddeling stemmer ikke nødvendigvis overens med landets faktiske inddeling. Ribe købstad og de kongerigske enklever i Slesvig hørte til Ribarhus len. De er ikke vist her. Kortet viser hovedledene ved lenssystemets afskaffelse og giver ikke umid-

delbart et billede af lensinddelingen tilbage i tiden. Der skete således betydelige omlægninger under Christian IV. Foruden hovedledene fandtes en række smålen og godslen. Deres antal kulminerede efter reformationen; men i perioden op til 1652 blev de fleste ophævet eller lagt sammen med et hovedlen.

Kort fra 1903 som viser Herredsfogedsbyen Utterslev (**Utt**) placering i forhold til Sokkelunds Herredsting i Gladsaxe og som giver bedste afstandsforførmelse af lokaliteterne i Sokkelund Herred. Tingstedforhandlinger blev afholdt ugentligt. Herred Sokkelund eksisterede fra ca. 1445 til 1683, før da hed det Støvnæs Herred. Til Tingstedet skulle man også til fra Landsbyerne Brønshøj (**BR**), Emdrup (**Emd**), Husum, Vanløse, Valby, Vigerslev, Rødovre, Hvidovre, Gentofte, Vangede, Lyngby, Søllerød m m.

Bemærk at der ikke er nogen veje over mosen. Det var der heller ikke i Sokkelundstiden, så det var bare uden om mosen.

Sokkelund Herredsting var placeret hvor fjernsynsmasten i Gladsaxe er placeret ved Gladsaxevej og Isbanevej er på Tinghøj. Den gang havde man i sagens natur, hverken fjernsyn eller fjernsynsmaster, end ikke i 1683.

skal man også kende matrikelnummeret hvis man spørger til en byggesag eller vil finde gamle tegninger. Her nytter det ikke at spørge om et matrikelnummer på Bispebjerg, for det findes ikke. Det er enten Utterslev eller Emdrup, som i 1901 ikke længere er en del af Sokkelund Herred rent fikspunkts-mæssigt.

Politiet.

Den 1. April 1936 fik Danmark et enhedspoliti. Før var politiet hovedsageligt kommunalt, og amtskommunalt. Men der var flere politikredse en amter. Fra 1919 blev landet inddelt i 71 politikredse. Tidligere var der også et statligt politi, nemlig kriminal-politiet.

I Brønshøj-Rødovre sognekommune var der på nordvestsiden af Bispebjerg Torv en Politivagt, hvor der var en købmandsbutik, og på et tidspunkt telefoncentral, hvor der var stationen

neret en betjent, som "betjente" Utterslev og Emdrup. Det var omkring 1880. Senere i 80'erne, da kvarteret Utterslev Mark var mere udbygget var der "rigtig" politistation på Frederiksborgvej 27, hvor cafe Bondestuen nu er beliggende, og senere ved nr. 15. Politiet var her i området under politimesteren for Nordre Birk. Estrups gedarmarikops (1985-1994) havde kaserner på Carolinevej nuværende Prov-stevej, på henholdsvis nr. 9 og 15. Københavns Politi oprettede en politivagt på Tranevej ved Frederikssundsvej allerede den 20.2.1901. Fra 1909 var der døgnvagt. I 1929 blev den fhv. Skole ved Lærkevej på Utterslev Mark ombygget til politistation. Det var Station 8 fra Lyngbygade nuv. Hillerødegade. Den 1.6.1945 flyttede stationen til stueetage på Bispebjerg Skole, hvorefter den så flyttede til Tomgårdsvej 35 den 23.7.1946. Den 25.5.1977 flytter stationen herfra til Hulgårdsvej.

Fra stenalder til middelalder.

Landsbyernes dannelse og lokalisering i Brønshøj sogn.

Hvornår opstod landsbyerne?

Dette spørgsmål er svært at besvare, men noget kan man sige, bl.a. ud fra navnene Heraf må man skønne at Husum er den ældste landsby, som med "um" siger, at den er fra omkring vores tidsregnings begyndelse. Husum har ellers en simpel betydning, nemlig "ved husene". Utterslev er den næstældste landsby med "slev" regnes for at være opstået midt i det første århundrede. Navnet betyder, at den er liggende ved et vandløb, som kan være det fra Degnemosen til Utterslev Mose. Det har også betydningen "Othersløwæ", som referer til mandsnavnet Ottar og i betydningen "Ottars avegods". Emdrups navn hentyder til, at der er en udflytterbebyggelse, idet Emdrup formentlig var oprindelig en gård. "Drup" endelsen siger, at det er fra slutningen af vikingetiden omkring år 900 eller der omkring.

Vi ved fra det pavelige brev fra Verona fra 1186, som bekræfter Kong Valdemar den Stores gavebrev til Biskop Absalon er Støvnæs (senere Sokkelund) Herred, hvor alle landsbyerne som eksisterede den gang er nævnt. Dette gælder også Brønshøj og Vanløse med Rødovre, som må være udflytterlandsbyer fra Husum og Utterslev. Brønshøj betyder "Højen ved kil-

den".

Det samme gælder Vanløse, hvis navn Hvanløse snarere er det oprindelige navn på Harrestrup Å, og være en lysning ved åen. Den ældre forklaring om at forledet skulle hentyde til planten kvan, har det problem at planten ikke vokser i Danmark. Men det en af de sejlivede myter. Den samme betydning har Rødovre med endelsen "øvre" hentyder til Harrestrup Å og forleddet Røeffre fra 1634 hentydes til kirken, som er bygget med røde munkesten. I stedet for at gå de 2,5 km til Brønshøj snød vanløsebønderne sig over til Rødovrekirken, hvorfor Jyllingevej overføring over Harrestrupå forsat hedder "Snydebroen". Når vi kan forekomme med disse stednavneforklaringer, skyldes det Gyldendals Stednavneordbog juni 1994.

Landsbyernes lokalisering.

Indtil omkring år 1200 lå landsbyerne ikke fast, men flyttede rundt i sit område ca. hver 30-60 år, når markskifte var nødvendigt. Det var en forløber for trevangkiftet, som mange af middelalderens landsbyer benyttede. Bøndernes huse var en stolpekonstruktion, som var let at skille ad, og tage med sig når man flyt-

de rundt på landsbyområdet. Stolperne blev brugt til at fastholde pilegrenene som blev flettet om stolperne og blev fyldt ud med ler. Så husene var lerklinede op til omkring 1300-1400-tallet. Træ var meget kostbart, for der var i området omkring Utterslev Mose ikke meget skov, hvorimod ler var der rigeligt af i morænelandskabet og omkring mosen, og i Lersøområdet var der utroligt meget pilekrat. Ligesom der var rigeligt materiale til stråtag.

Den huskonstruktion man benyttede i jernalderen var ydervæggene lave og var uden vinduer. Tagkonstruktionen derimod høj, byggende på en stolpekonstruktion. Ildstedet var i midten i boligenden, og åbningen til ildstedet i tagryggen var også der, hvor lysindtaget var. Husene lå for det meste øst-vest. Stalden til kvæget fandtes i vestenden. Før landsbytiden var det dyrket område omkring huset, som var omgivet af gærde, ofte af pilefletværk, o. lign. Det var nødvendigt for at de vilde dyr m.m. ikke skulle ødelægge afgrøderne. Et andet kendetegn for bebyggelsens beliggenhed var de høje steder i områderne, hvor de senere landsbyer lokaliserede sig. Det kan man se er tilfældet for Utterslev, Brønshøj og Husum, samt Emdrups vedkommende

Omkring 1100-1200-tallet begynder landsbyerne at blive mere stationære. Det er sandsynligt, at Brønshøj Kirke bliver bygget i slutningen af 1100-tallet. Da der i realiteten var tvunget kirkegang, at man lagde sig nærmest kirken. Husum og Utterslev landsbyer er beliggende ca. 1,5 km fra kirken og de 2 landsbyer var sognet helt store landsbyer.

Kvæget spillede en betydelig rolle for landsbyernes dyrkning i Middelalderen. København blev meget hurtig en meget stor by, og markerne blev intensivt dyrket så det næsten var gartneribrug. I Utterslevs østlige del var jorden meget moseagtig med mange småmoser, så jorden var ret "tung" og svær at pløje, at det blev brugt til kvæget, lige som Bissebjergnavnet siger, at her gik kvæget og bittede, idet terrænet var for bakket og leret til dyrkning. Desuden har der ikke tilsyneladende været veje omkring Grøndalen før 1800-tallet, som der har været langs Harrestrupå eller nuv. Damhus Sø. Så de forhold, der har gjort, at Utterslev blev placeret, hvor den ligger i dag, har også gjort sig gældende for Brønshøj og Vanløse, samt Emdrup, hvorimod for Husums vedkom-

mende er sværere at gætte. Men her har også været et vandløb. Dog har Slotherrensvej været landevejen til Roskilde i op til middelalderen, men forsvinder efter 1600-tallet

Det med vandløb har kendetegnet landsbyernes placering. Hvorimod gadekærene har landsbyerne først i 1600-tallet fået efter svenskekrigene og de er alle udgravet. De er brugt til kreatur- og hestevandning. Derfor kan det være en af forklaringerne på gadekærnes opståen kan være, at vandledningen til Københavns befæstning som Christian d. 4 får sat ekstra skub i, tømmer eksisterende vandløb og forbeholder vandet til dette formål. Utterslev Gadekær har ikke haft noget tilløb eller udløb, ej heller Brønshøj, hvorimod Branddammen i Husum har haft i afløb ud i mosen. Noget tyder på at Brønshøj oprindeligt har ligget ved kildeudløbet til det vandløb, som løb ned til Grøndalen. Det er ca. ved Holck Plads, som har været et helligsted før kristendommen kom til.

Men intet tyder på at mosen har været sejlbare, når man i 1587 laver de første kanaler i mosen, i øvrigt fra Søborghus, som på det tidspunkt er kongelig opsynshus. Rosbækken som er mosen og Lersøens udløb til Øresund har formentlig heller ikke været sejlbare, dels på grund af tilvoksninger, hvilket har været i problem for Emdrup Sø i 1700 og i 1800-tallet og dels grundet store niveauforskelle.

Med den store by København i nærheden blev landsbyerne velhavende med deres intensive dyrkning. Storbyen havde dog sit eget kvæg på fælledele omkring byen og endog inden for "bymuren". Ved landsbyernes intensive dyrkning var husdyrgødningen et meget væsentligt led, som krævede store græsningsarealer til kvæget, men som også gjorde at trevangsbruget ikke var så nødvendigt. Denne velhavenhed gjorde, at gårdene blev bedre bygget og fik udmuret teglværk i 1300-1400-tallet.

Der har været en del teglværker i københavnsområdet bl. a. ved Valby Mose ved Søndermarken, og i Utterslev Mose kalder kommunen øen ved Vestvoldens udløb for Tegholmen. Hvornår så det teglværk har ligget, der vides ikke. Tegholm har sikkert været landfast før mosens omlægning. Jeg har som barn hørt, at det var på Absalons tid. Det kan også sket i forbindelse med bygningen af vestvolden.

Forhistorisk tid: Jern-, bronze og jernalder.
I Danmark gik man fra jægersamfundet over til at blive bønder for 4000 år f. kr., og man flyttede fra kysterne mere ind i landet. Man taler om "arden" fra omkring 3400 f. kr. som den første plov, som ikke vender jorden, men laver en fuge i jorden. Den bliver trukket af stude, som derfor ikke kun er til gødning og kødforbrug. Der var tale om enkeltgårde og ikke om landsbyer. I stenalderen, hvor man laver redskaber af flinten, som der er meget af, og som man er dygtigt til at tilvirke. Man eksporterer endog bl. a. til Sverige. "Flinthuggeren" har nok været specialist og en af landsbrugernes første håndværkere. I jernalderen har Utterslev Moses rige dyreliv og fisk trukket bofaste folk til. Man har ved udgravninger fundet flere bopladser, nemlig 2 stk. ved Husumsiden, 2 ved Brønshøjholm og 1 stk. ved Bispebjergsiden i Emdrup. Der har også været bopladser ved Emdrup Sø og Lersøen ud for Bispebjerg Hospital. Man har nok supplerede landbruget med jagt og fiskeri. Desuden er der mange fund i området af flintredskaber.

I bronzealderen bliver det dog mere organiseret, hvilket ses på **bronzealderhøjene** på Bellahøj. Bronzealderen er der livlig handel med romerne og sågar med araberne. Bronzealderen er fra ca. år 1800 til 500 år f. Kr. Men bronzen er skrøbelig og bruges nok mere til pynt end redskaber. Det berømteste fund er Egtvedpiggen, som er fra den ældste periode af bronzealderen. Men man producerer bronzen selv med smeltning af kobber og tin. Man begynder at få virkelige krigsredskaber. Man kan konstatere et mere lagdelt samfundsmønster. Når der endnu ikke er tale om landsbyer, samlet bebyggelser, skyldes det at landbruget på de enkelte steder ikke kunne give afkast til en samlet bebyggelse. Derfor bruger historikerne betegnelsen bygder. Men gården synes at ligge tættere på hinanden og ofte parvis. Op til 20-30 beboere har der boet et sådan par gårde, og her har været lagdeling. Nogle har sågar været trælle. Trællene forsvinder først i 1200-tallet, uden at man historisk ved hvorfor. Kirken accepterede trælleriet, som dog ikke måtte være kristne. Men på Absalons tid med de mange krigstogter mod venderne, var man leveringsdygtig med trælle. Men forskellen til tyende, som der var samtidig, har dog ikke været stor.

I jernalderen som er fra 400 f. Kr. op til 700 e. Kr. bliver kan bøndernes håndværkere frem-

stille jernredskaber, handlen med romerne øges, vi finder glasskåle i de rige grave. Våbnene bliver mere effektive, ardenploven bliver til bueard, der er mere effektiv, om end ikke så effektiv som middelalderens muldfjældsplov. Omkring vores tidsregning finder man en øget organisering, som fører frem til landsbyerne og i vores område Husum og Utterslev. Ottar kan godt være en høvding som har organiseret Utterslev til en landsby.

Ved vort tidsregninger der folkevandringer, hvor man kan nævne Jylland med Kimberne og teutonerne, som drog ned i Romerriget. Nogle hundrede år efter har vi folkevandringer igen og der med uro. På den tid kan nævnes Vandalerne, som nåede Rom, som de vandaliserede (indtog) og drog videre til Spanien og blev til andalusier. I det første århundrede drog Frisere og Angelsaksere til England.

Bronzesmeden blev til jernsmed og de dygtigste var endog guldsmede. Guld var tegn på meget høj status. Det er denne periode guldhornene er lavet. Men stadigvæk ligger landsbyerne ikke fast, men skønsomt er det område de flytter rundt i begrænset. Utterslev har været i den nordvestlige del, da området mod Lersøen og Bispeengen er for sumpet til den tids landbrug. Husum har sikkert holdt sig til den nordlige del. Uden for den 2 landsbyer har der nok været enkeltgårde o. lign. som så danner de øvrige landsbyer senere. Man regner dog med at i snit lever 10% af befolkningen uden for de organiseret samfund, og omkring København nok flere. Men folkevandringstiden vidner også om et befolkningsoverskud, hvor hele samfund bryder op.

I Vikingetiden fra 700-1100 e. Kr. er den tid, hvor man drager ud og handler, og undervejs laver nogle slemmer røverier, som sætter skræk i folk i England, Frankrig og middelhavslandene. Men nu drager man ud og kommer for en stor del hjem igen. Man er blevet dygtige kriger og nogle bliver endda hird, eller Drusjinagarde, for Kejseren i Konstantinopel, i det østromerske kejserrige, hvor de kom over til ad de russiske floder til Sortehavet. Nogle af vikingerne blev endog hertuger af Normandiet og af Sicilien i Palermo. Man drog ud på vikingetogter i sine unge år og "løb sikkert hornene af sig".

Københavnsområdet ca. 1160 & 1600

BYOMRÅDETS VÆKST

Havn og omliggende Terræn
paa Absalons Tld.

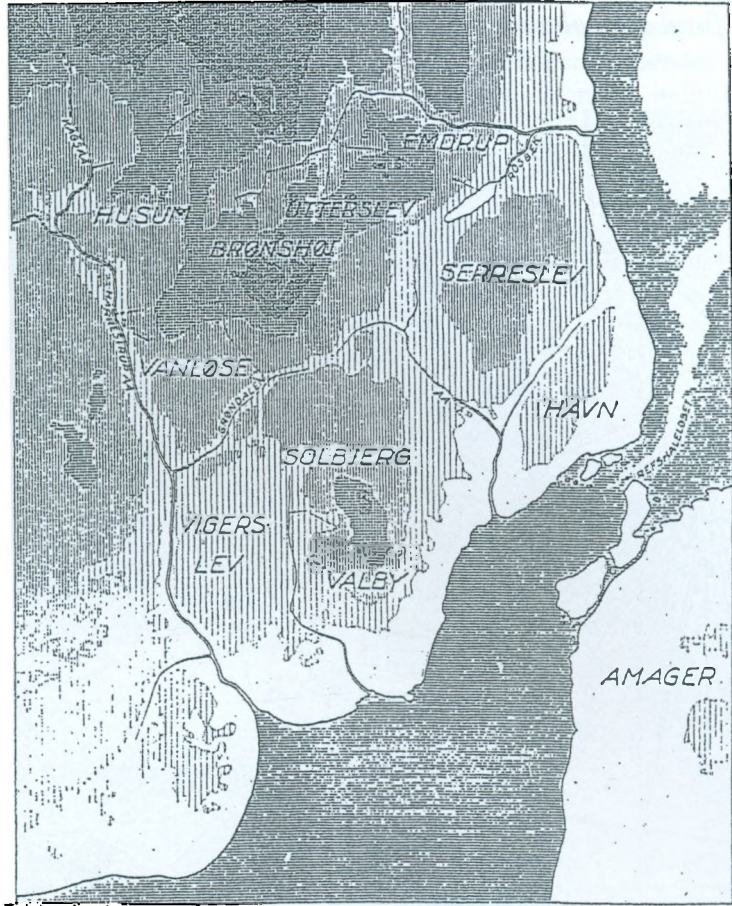
1 : 100 000.

Viser Højdeforhold, Kystlinie, Søer og
Vandløb, samt de oprindelige Landsbyers
omtrængte Beliggenhed.

Højder paa Landjorden:

Efter Ramsing I.

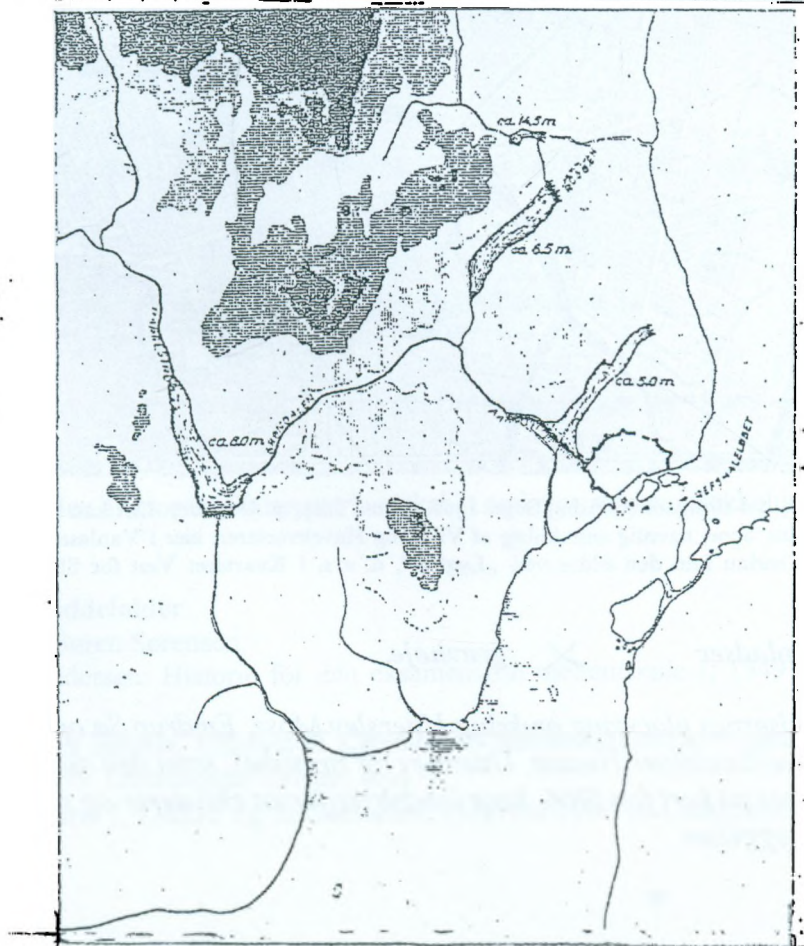
VANDTILLEDNING

Mollegaer og Mølledamme ca.
1600.

Jfr. Kortet S. 219.

Opstemninger ca. 1600.

1 : 100 000. Koter for Opstemning i m.
Dæmningerne ved Roskildevej (Dum-
hussøen), Emdrup Sø, Lersø, Gylden-
løvsø og Sølerbrugsdæmning.

Kort over Brønshøj Sogn

Indtegning af fund af bopladser og gravhøje fra oldtiden (nationalmuseets liste)

Kort over Brønshøj Distrikt, det tidligere Brønshøj Sogn 1906. (Efter Trap, 3. Udgave). Det kan iagttages, at den faa Aar før skete Indlemmelse allerede har sat sine Spor, navnlig ved Anlæg af Villa- og Havekvarterer, især i Vanløse, men ogsaa i Brønshøj. Af egentlig bymæssig Bebyggelse fandtes endnu kun den ældre ved „Lygten“, d. v. s. i Kvarteret Vest for Slangrupbanens Station.

● Bopladser X gravhøje.

Bemærk bopladsernes placering omkring Utterslev Mose, Emdrup Sø og Lersøen og afstanden til de 3 hovedlandsbyer Husum, Utterslev og Brønshøj, samt den anden afstand til gravhøjene. Indtegnet på kort fra 1906, hvor landsbyer forsat eksisterer og samtidig viser de første forstadsbebyggelser.

Middelalderen.

Den tidlige middelalder blev de fleste landsbykirker, bygget for landbrugets overskud. Der var et udbredt fæstesystem og tiende til kirken. Så bønderne måtte hovedsageligt leve af selvforsyning, medens herremændene, kirken og kronen levede rigt på fæstesystemet. Den rige periode i middelalderen varede til omkring 1300-tallet, hvorefter der med jævne mellemrum var pestsygedomme. Pesten opstod skyldes at gårdene var blevet for små og kunne ikke brødføde beboerne, grundet for voldsomme fæsteafgifter. Mange steder lagde herremæn-

dene gårdene sammen, så de givte det fornødne udkomme. Dette problem synes dog ikke at være forekommende i Brønshøj Sogn, så vidt vi kan se det af folketællingerne. Det store problem for middelalderens bønder var landsbyernes isolerethed og meget indgiffthed familierne i mellem. I byerne var sundhedsforholdene ringere, men stor dødelighed, men det gjorde at der var større indvandring af bl. a. tyske håndværkere og dermed langt mindre indgiffthed, at byboerne faktisk blev højere end bønderne.

Kilder til Sokkelund Herred m.m.

Axel H. Pedersen: Birketing i Gl. Københavns Amt 1521-1965.
Juristforbundets Forlag, København 1968.

Fra Københavns Amt 1950.

Aar bog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt, - Roskilde Flenborg Boghandel 1951.

Utterslev Sogn 50 år udgivet Utterslev Kirke menighedsråd.

Asger Fog, Fra Landsby til Storbyforstad,

Historien om en af de landsbyer, der i 1901 blev indlemmet i København, - Brønshøj Museum 1996.

GAD's Historiske Atlas

Karen Brøgger og Viktor Pedersen: Historie for den eksamefri Mellemskole I.
Aschehoug Dansk Forlag, København MCMIL (1949).

Nyt fra Lokalhistorien, udgivet af Lokalhistorisk Selskab for Brønshøj, Husum og Utterslev.
Nr. 31 december 1997.

Forsidebilled: Krat på nordsiden af mosen. Sådan var landskabet omkring mosen i Sokkelundstiden.0

Kilder: Fra Stenalder til Middelalder

Vikinge forfatteren og lektor Søren Sørensen

Karen Brøgger og Viktor Pedersen: Historie for den eksamensfrie mellemskole I, 1949 Aschehoug Danske Forlag

Før Buerne, glimt af 6000 års historie, Udgivet af Københavns Amtsmuseumsråd i samarbejde med Høje Taastrup kommune i 1999. Distribution forlaget Trot.

Det danske landbrugs historie I, Oldtid og middelalder, Udgivet 1988 af Landbohistorisk Selskab.

